

POSSEIBLE: FELSEFE DERGİSİ

Cilt 12/ Sayı 2 / Aralık 2023

ISSN: 2147-1622

Kitap İncelemesi:
Bruno Latour, Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl
Bulacağız?

M. Gökalp Çuhacı

Ankara Üniversitesi
gokalpcuhaci2@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1527-4955

Makale Bilgileri:

Çuhacı, M. Gökalp. 2023. Kitap İncelemesi: Bruno Latour, *Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız?*
Posseible: Felsefe Dergisi 12, no.2: 240 - 245.

Kategori: Kitap İncelemesi / Gönderildiği Tarih: 18.11.2023
Kabul Edildiği Tarih: 16.12.2023 / Yayınlandığı Tarih: 25.12.2023

POSSEIBLE: JOURNAL OF PHILOSOPHY

Volume 12 / Issue 2 / December 2023

ISSN: 2147-1622

Book Review:

Bruno Latour, *Rota: Politikada Yönumümüzü Nasıl Bulacağız?*

M. Gökalp Çuhacı

Ankara University
gokalpcuhaci2@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1527-4955

Article Information Tag:

Çuhacı, M. Gökalp. 2023. Review of *Rota: Politikada Yönumümüzü Nasıl Bulacağız?* by Bruno Latour. *Posseible: Felsefe Dergisi* 12, no.2: 240 - 245.

Category: Book Review / Date Submitted: 18.11.2023
Date Accepted: 16.12.2023 / Date Published: 25.12.2023

Bruno Latour, *Rota: Politikada Yönümüzü Nasıl Bulacağız?*, Kolektif Kitap, 2019, 128pp, ISBN 9786052205310.

M. Gökalp Çuhacı, Ankara Üniversitesi

Latour bu kitapta “Yeni İklim Rejimi” olarak adlandırdığı (10) yerkürenin mevcut durumunda, nasıl politika yapılabileceğini belirlemeye çalışır. Mevcut politika yapma tarzları yerküreyi etkisiz bir mevcudiyet, doğayı da insandan ayrı olarak düşündüğü için, Antroposen çağında geçerliliğini yitirmiştir. Artık, yerküre kendini devletler-üstü bir otorite olarak göstermeye başlamıştır (48). Latour, bu yeni politik failin, insanlardan intikam almak için geri döndüğünü göstermek ister.

Jeoloji kaderdir. İnsanların içinde bulunduğu durum bir ölüm kalım mücadelesidir. Latour’a göre cephelerin net olmadığı hem açıkça ortada olan hem de çoğu kişinin görmeyi reddettiği muallakta bir savaştayız (96). Latour, savaş durumunu betimleyerek, politika yaparken “ayağımızı nereye basabileceğimizi” (105) belirlemeye çalışan bir deneme sunar.

Basabileceğimiz bir toprak bulmak oldukça önemlidir. Nitekim, Latour’a göre nesnesiz politika düşünmek saçmadır. Politikalar her zaman dünyanın mevcut durumu, yani bir “toprak” ile alakalıdır (60). Topraksız kalma tehdidiyle karşı karşıyayken, bu gerçeğin farkına varamamış politikaların ne anlamı kalır?

Latour’un ne demek istediğini anlamak için politik tarihi nasıl kat ettiğine bakmalıyız. Yerküreyi mahvettiğimiz fark edilene kadar, politika, hep bir tarafta “küreselleşme”, diğer tarafta “yerellik” arasında sıkışıp kalmıştır. Latour’a göre bunlar kutuplar, yani çekim merkezleridir ve politik hareket hep bir doğrultuda, tek bir vektör üzerinde, bir çekim merkezinden diğerine doğru gerçekleşmiştir (34-36). Latour, dünyanın mevcut politik çılgınlık haline nasıl geldiği sorusuna bir çeşit spekülasyonla cevap verir: Çevrecilerin çok uzun yıllardır göstermeye çalıştığı şeyi 80’li yıllardan itibaren egemen devletlerin “seçkinleri” fark etmiş ve refah devleti yalanını devam ettirmeyi bırakmışlardır. Bütün ulusların küreselleşme yolunda paylaşabilecekleri bir gezegen yoktur (23). Yerkürenin kaynakları sınırlıdır ve yerküre aşırı kullanıma karşı tepki vermeye başlamıştır. Topraksız kalmakla karşı karşıya kalan seçkinler, küreselleşmeden, gezegeni paylaşmaktan vazgeçmiştir (26). 1789’dan beri iş gören vektörün artık kullanılamaz oluşu; küreselleştirirken “kuralsızlaştırmaya”, tüm dünya genelinde eşitsizlik patlamasına ve yeni iklim rejiminin sistematik bir şekilde inkâr edilmesine yol açmıştır (9). Politikada histerik tepkiler gözlemlenmiştir. Latour, bu gerçeği bize gösteren dört olay sunar: Brexit, Trump’ın seçilmesi, göçlerin korkunç boyutlara ulaşması ve son olarak 2015 Paris İklim Anlaşması’nın imzalanması (11-14).

Yirmi bölümden oluşan kitabın ilk iki bölümünü bahsettiğimiz tespitler oluşturmaktadır. Üçüncü bölüm ile dokuzuncu bölüm arasında mevcut politik durumun analizi yapılmakta; politik tarih ve bu tarihi oluşturan çekim merkezleri, Antroposen’in verileriyle çekim merkezlerinin nasıl bozulmaya uğrayarak kendilerinin “negatiflerini” oluşturduğu, modernleşme vektörünü terk etmemizi

sağlayacak yeni çekim merkezinin belirlenmesi ve bu merkezin aleni düşmanı olan Trumpizm ile Brexit tutumunun oluşturduğu diğer merkez ele alınmaktadır. Onuncu bölüm ile on üçüncü bölüm arasında süregelmış eko-politiğin neden başarısız olduğu, neden bir türlü sosyalist politikalarla iş birliği sağlayamadığı ve toplumsal sınıf mücadelesinin nasıl “jeo-toplumsal yer mücadelesine” (71) dönüştürülebileceği tartışılmaktadır. İlerleyen bölümlerde pozitif bilimlerin çalışma şeklini düzenleyerek, doğa kavramını nasıl yeniden tanımlayabileceği, Antroposen’de hayatta kalmaya devam edebilmek adına, yerkürenin “kritik bölge” olarak belirlenmesi (85) ve buna bağlı olarak yenilenmiş pozitif bilimlerin yardımıyla “yaşam alanlarının” nasıl betimlenebileceği üzerinde durulmaktadır (93-96). Kitabın son iki bölümü ise Latour’un tatmin edici bulmadığım çözüm önerilerine ayrılmıştır.

Bana göre Latour’un bu kitabının en büyük katkısı politikadaki çekim merkezlerini tanımlamasıdır. Çekim merkezi fikrinin anlaşılması için kitabın sonunda oldukça etkili çizimler mevcuttur (114-115). Latour’a göre, çekim merkezleri politik tarih içinde kendi negatiflerini oluşturur. Latour bunları artı-küresellik, eksi-küresellik (ya da “eksi-dünyasallaşma”), artı-yerellik, eksi-yerellik şeklinde tanımlar (21, 39). Küreselleşmenin önceden herkes tarafından paylaşılabilirliği bir ufku varken, gezegenin bu proje için yetersizliği fark edildikten sonra küreselleşme kendi negatifine, “sapkın modernliğe” dönüşmektedir (94). Benzer şekilde, bir yurda sahip olma, bir toprağa bağlanma gibi önemli değerleri paylaşan yerellik kutbu sapkın modernliğe reaksiyon göstererek “nostaljiye” dönüşmektedir (78). Fakat, modernleşme yerelliği, çoktan yerle bir etmiş durumdadır, yerelliğe geri dönülemez! Latour’a göre artık, küresellik ve yerellik politik bağlamda savunulabilecek ilkeler değildirler (41). Fakat, insanlar kimi zaman olağan politik vektörü fazlaca içselleştirdiği kimi zaman da yeni iklim rejimini yeterince ciddiye almadığı için negatif kutupları savunmaya devam etmektedirler. Antroposen’in verilerini inkâr eden histerik gruplar da mevcut olup bunlar da gerek yerelliği gerekse modernliği sonsuza kadar genişleterek “gated community”lere doğru “kaçış” eyleminde bulunmayı tercih etmektedirler (39). Örneğin, gerekirse Mars’a yerleşileceğini savunan sapkın ilerlemeci grup veya halen ulus-devletin sınırlarını korumanın en önemli şey olduğunu düşünen milliyetçiler.

Antroposen’in politikada paradigma değişikliği sağlaması, “Yerküresellik” olarak sunulan, üçüncü çekim merkezinin herkes tarafından tanınmasına bağlıdır. Latour’a göre, bu merkez henüz pek de çekici değildir; bununla birlikte, “içi boş olmayan” bir politika yapmanın da tek yoludur (47-48). Yerküresellik kutbu, yerellikten “toprağa bağlı olma mefhumunu”, küresellikten ise “sınırlara bağlı kalmamayı” devralmalıdır (62). Böylece, hem çekim merkezlerinin negatiflerinin etkilerinden sıyrılmak hem de tek bir vektör üzerinde takılı kalan sağ-sol dikotomisinden kurtulmak olanaklı olur. Ayağımızı üçüncü çekim merkezine basmayı, politikada daha kolay hücum etmemizi sağlayacağı için basketboldan ödünç bir terimle eurostep olarak adlandırabiliriz. Fakat, turnike atmak o kadar da kolay değildir zira Latour’un Trumpizm ile özdeşleştirdiği dördüncü kutup Yerküreselliğin tam karşısında konumlanmaktadır (42). Hem birleşik devletlerin sınırlarını koruması gerekliliği konusundaki obsesyonuyla hem de “Make America Great Again” sloganıyla refah devleti yalanını sürdürmeye çalışmasıyla emsalsiz bir politikadır bu (38, 44). Bu

bağlamda Trump'ın seçilmesi, bize politikada gerçekten de paradigmanın değiştiğini gösterir. Öyle ki, 21.yüzyılda rasyonel olan değil, absürt olan politika kazanmıştır; tekrardan *credo quia absurdum* yaşamaktayız.

Toprak-dışı çekim merkezi, çok tehlikelidir, çünkü: Yerkürenin kritik durumunu inkâr edebilmek ve insanları bilimsel olgulardan uzak tutabilmek için yüklü yatırım yapılmaktadır (32). Yerelliğin ve küreselliğin olumsuz özellikleri vurgulanmaktadır, bunun üzerine modernler sıradan halkı hor görürken haklı olduklarını zannetmeye devam etmektedirler (33). Böylece, eski vektör asla terk edilememektedir ve Yerkürecilik potansiyel müttefiklerinden mahrum kalmaktadır. Dolayısıyla, Trumpizm bir ihanet, yüzüstü bırakma eylemi olarak yorumlanmalıdır (30-31, 74). Birleşik Devletler ünlü Monroe Doktrinini çiğneyerek, küresel politikada aktör olmuştu, şimdi “artık gezegeni sizinle paylaşmayacağız ne haliniz varsa görün” diyerek tekrar kabuğuna çekilmektedir (12).

Eko-politikanın neden başarısız olduğunun anlaşılması, halen modası geçmiş iki çekim merkezine inanan insanları Yerküresellik merkezine yönlendirmek açısından önemlidir. Latour, çevrecilerin neden sosyalist politikaların yarattığı enerjiyi devralmadığı üzerinde durmaktadır. Latour'un tespitleri oldukça yerinde: çevre sorunları toplumsal olgulardan bağımsız şeylermiş gibi tasarlandığı zaman insan ve çevre arasında seçim yapmak zorunda kalırız (66). Sosyalist politikalar, doğayı üretim kaynaklarını sunan, sarsılmaz ve değişmez kendi kendine bir gerçeklik olarak kabul edip kültürle doğayı birbirinden ayrı olarak düşündüğü sürece, reform hareketlerinin mi yoksa kökten bir devrimin mi gerektiği konusundaki tartışmalara takılıp kalır (68). Üretim araçları ve üretim ilişkileri çözümlenmeleri, her zaman, modernleşme vektörüne içkin olan mekanik doğa kavramıyla yapılmıştır. Latour, bize Yerküresellik politikalarının çözümlenmelerinin artık üretim sistemleri üzerinden değil, kültürle doğayı bir bütün olarak kabul eden “doğurma sistemleri” üzerinden yürütülmesi gerektiğini göstermektedir (89).

Benim açımdan kitabın en öğretici kısmı ise yerkürenin atmosferi ile birlikte kritik bölgeolaraktanımlanmasını konulan bölümler oldu. Latour pozitif bilimlerin çalışma şekillerinin değişmesi koşuluyla, onlara güvenmemiz gerektiğini göstermektedir (73). Bu tarz bir akılcılığı kaybetmemiz (80), Antroposen'i anlamlandırma yolunda bizi tamamıyla sakat bırakabilir. Her şeyden önce kritik bölgenin betimlenmesi bilimsel bir iştir (87). Bu betimleme etkinliği, aslında bir çeşit demirbaş listesi oluşturma olarak düşünülebilir. İnsanlığın hayatta kalabilmesi için nelere ihtiyacı olduğunun sayılıp dökülmesi. Yani, Antroposen'de yaşam alanları tanımlamak. Latour burada, yıllar boyu faşizm ile özdeşleşmiş olan “Lebensraum” terimini orijinal anlamında kullanarak, çarpıcı bir tersine çevirme işlemi gerçekleştirmektedir (91). “Bir yerkürelili açısından yaşam alanını tanımlamak... yaşamı pahasına savunmaya hazır olduğu şeyleri listelemek demektir.” (101) Burada esas nokta, pozitif bilimlerin üzerinde çalıştığı doğaya ilişkin kavrayışını değiştirmeyi becerebilmesidir. Bir yerkürelili bilim insanı için doğa artık “dışarıdan izlenen” bir nesne olmamalı (76); bizzat içerisinde yaşanan, bağımlı olunan, diğer bütün canlıların insanlarla birlikte fail olduğu ve onlarla paylaşılan ortak yaşam olarak görülmelidir (90).

Çözüm önerilerine gelince, ne yazık ki birtakım sorunlarla karşılaşmaktayız. İlk olarak, Latour, yerelliğe ve küreselliğe inanan insanlarla ittifak yapılmasını ve

onların Yerküresellik merkezine çekilmesini umar (59). Bunun oldukça zor bir görev olduğunu kendisi de belirtir, fakat ona göre bunun nedeni Yerküreselliğin kısmen katastrofik bir yaşamı öngörüyor olmasıdır (98). Peki, müttefikler bulmak düpedüz uzlaşmaktan nasıl farklılaşmaktadır? Politikada paradigmanın değiştiğini fark eden insanlar zaten kendiliğinden eski vektörü terk ederler, Antroposen'in ciddiyetini fark edemeyenler ise müttefik olarak tartışmamıza yeni boyutlar katmaktan uzak olurlar. Bu davayı savunanlar, şimdilik, küçük bir azınlık olarak kalmaya mahkûm gibi görünüyor. İkinci eleştirim ise, Latour'un, yaşam alanları tanımlama görevinde Avrupa'nın sorumluluğunu oldukça abartması. Latour, küreselleşmenin ihanetine uğramış azınlıkların kendilerine yurt olarak Avrupa'yı seçebileceğine, Avrupa'nın herkes için toprak olma görevini üstlenebileceğine inanmaktadır. Hatta, daha da ileri giderek, ulus-devletleri ortaya çıkaran ideolojinin, işlediği "günahlar" yüzünden, bir bakıma bunu yapmakla yükümlü olduğunu dile getirmektedir (110-111). Latour'a şu soruları yöneltebiliriz: Avrupa Birliği sunulduğu gibi hem hukuki hem de politik örgütlenme bakımından gerçekten homojen bir yapı teşkil ediyor mu? Avrupa, Avrupa-olmayana sınırlarını açmak konusunda gerçekten de istekli mi? Daha da önemlisi, kendisini halen ulus-devlet olarak tanımlayan büyük Avrupa toplumlarının vereceği olası tepkiler düşünüldü mü? Bütün bu sorular Latour'un resmettiği Avrupa'nın, Avrupa-olmayanın bakışındakinden oldukça farklı olduğunu gösteriyor.

Kitap, genel olarak bakıldığında, günümüz politikaların anlamsızlığını keşfetmiş okurlar için muazzam bir kaynak. Aynı zamanda, eko-politikanın kamu spotu mertebesinde, toplumsal değişim yaratma gücüne nasıl ulaşabileceğini tartışması bakımından, bütün çevreci hareketler için mutlaka okunması gereken bir eser. Diğer canlılarla empati kurmak gibi kısmen olanaksız olan denemelerden uzaklaşıp; duygusallıkla hareket etmeyen (94), gerçekçi, sınıf mücadelesi fikrinin yerine geçecek bir eko-politikanın gerekliliğini göstermeye çalışır, Latour. İnsanın çıkarıcı ve bencil yapısını asla göz ardı etmemektedir, insan-merkezciliğin geride bırakılamayacağını da en baştan kabul eder. Zira, insanın çıkarına olmayan bir politika düşünülemez (92). Sonuç olarak, 21.yüzyıl için yeni politikalar tahayyül ederken Latour'un "rotası" bize çıkar yollar gösterebilir.